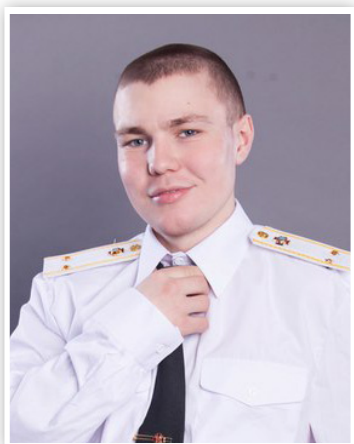

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Віктор Олександрович Чорний,
офіцер (психолог)
Батальйону оперативного призначення,
м. Запоріжжя, Україна

УДК 37.0(480)

Вікторія Василівна Ємець,
старший науковий співробітник
науково-організаційного відділу
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ ЗДІБНИХ ТА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В АВСТРІЇ

Автори статті розкривають деякі аспекти цієї проблеми опираючись на законодавчі документи, що сприяють правовому регулюванню освіти одарених дітей в Австрії. В статті відзначено, що з другої половини 90-х років XX століття проблема підтримки одарених дітей в Австрії стала не тільки одним з пріоритетних напрямків досліджень, але й одним з пунктів політичних програм керівних партій, що знайшло відображення на законодавчому рівні.

Ключевые слова: одаренность, образование, законодательство, система образования.

Authors of this article reveal some aspects of the problem basing on legislative documents that promote legal regulation of education of gifted children in Austria. From the second half of the 90-ies of XX century the problem support of gifted children in Austria became not only one of the priority research areas, but also one of the paragraphs of political programs of leading parties, which was reflected on the legislative level.

Key words: talent, education, legislation, the education system.

Освітнє законодавство Австрії визначає сферу освіти обдарованих учнів як питання загальнодержавної значущості. Такий підхід зумовлено занепокоєнням австрійської влади можливим зниженням рівня освіченості населення, причиною якого може бути неспроможність освітньої системи виявляти і підтримувати здібності дітей.

Необхідно зазначити про наявність важливого адміністративного аспекту. На відміну від Німеччини, в Австрії організація підтримки обдарованих дітей є централізованою, правове регулювання здійснюють на рівні федеральних законів та наказів (у Німеччині це питання регулюють нормативні акти окремих

земель). Таким чином, австрійська освітня політика побудована так, щоб впроваджувати єдину освітню систему підтримки обдарованих дітей. Цей напрям визначається одним із пріоритетних. Основні адміністративні функції з організації та нагляду за системою освіти обдарованих учнів покладено на Федеральне міністерство освіти, мистецтва і культури.

Ми розглянемо питання, які визначає законодавство Австрії щодо правового регулювання освіти обдарованих учнів. Серед них необхідно назвати:

– загальні положення (завдання навчального закладу, визначення обдарованості, мета підтримки обдарованих учнів, право на відповідну освіту);

- диференційований підхід до навчально-виховного процесу обдарованих дітей;
- ідентифікацію обдарованих учнів;
- заходи підтримки обдарованості;
- правовий статус вчителя в діяльності з обдарованими учнями, їх адміністративні функції;
- здійснення нагляду за організацією навчально-виховного процесу обдарованих дітей;
- функції Федерального міністерства освіти, мистецтва і культури у сфері освіти обдарованих дітей.

Федеральний закон «Про організацію школи» встановлює, що завданням австрійської школи є участь у розвитку задатків молоді відповідно до моральних, релігійних та соціальних цінностей, а також цінностей істини, добра і краси за допомогою відповідного до їх рівня розвитку і способу навчання. Навчальний заклад повинен забезпечувати молодь необхідними для життя і майбутньої професії знаннями та вміннями, виховувати прагнення до самостійного здобуття освіти [17]. Розвиток задатків молоді є *першим* освітнім завданням. Таким чином, підтримка обдарованості не є просто важливим, специфічним питанням, воно є ключовим для австрійської освітньої системи. Насамперед необхідними знаннями, якими потрібно забезпечити особистість, є ті, що впливають з освітніх потреб учня, а не з універсальних освітніх програм.

Окремий наказ «Про підтримку обдарованих учнів» дає роз'яснення поняття підтримки. *Підтримка обдарованих* – це спеціальна стимуляція учнів з високим потенціалом та особливою працездатністю. З точки зору рівності шансів, кожний навчальний заклад має виконати завдання щодо сприйняття потреби у навчанні та розвитку обдарованих дітей та врахування їх адекватними педагогічними та організаційними заходами. Роз'яснення та позиції цього наказу відповідають послідовній індивідуалізації та внутрішній диференціації, що є важливими для нової, зі зростаючими вимогами, навчальної культури та відповідними навчальними закладами [1]. Отже, підтримка обдарованості – це спеціальна стимуляція, що охоплює ідентифікацію обдарованості, заохочувальні заходи, надання диференційованих освітніх послуг, залучення фахівців із різних сфер до навчально-виховного процесу. Значну увагу приділяють втіленню принципу рівності учнів, сутність якого виражається в тому, що кожен учень має право на підтримку власних обдарувань. У зв'язку з цим географія надання спеціальних освітніх послуг має бути максимальною, тобто кожний заклад має залучатись до системи освіти обдарованих дітей. Також цей наказ визначає положення щодо нової зростаючої навчальної культури, що породжує вимогу до освітньої системи бути гнучкою та постійно розвиватися в особистісно зорієнтованому напрямі.

Зазначимо, що визначення обдарованості законодавства різних держав досить поверхове або взагалі відсутнє. Річ в тому, що це поняття є дискусійним і має декілька варіантів визначень, які суперечать одне

одному. Австрійське законодавство звертає увагу на тлумачення поняття «обдарованість», під яким розуміють *потенціал особистості до видатних досягнень*, що окрім логічно-математичних, мовних та візуально-просторових здібностей, містить музичні та соціально-емоційні досягнення. Щоб мати змогу перетворити потенціал у досягнення під час навчання, у повсякденному житті та діяльності, важливими є такі ознаки особистості, як мотивація, витривалість, здатність концентруватися, вміння подолати стрес, креативність, лінійне мислення, комунікативні здібності, готовність брати на себе відповідальність тощо [1]. Стає зрозуміло, що таке тлумачення не конкретизоване (незрозуміле). Очевидно, що законодавець не мав на меті дати вичерпне визначення, а йому потрібно було підкреслити, що обдарований учень за освітніми потребами відрізняється від решти дітей. Це слугує підґрунтям для розроблення окремого освітнього підходу до його навчання.

Для того, щоб організація підтримки обдарованості була максимально якісною, необхідно законодавчо визначити аспекти соціального характеру, що впливає на розвиток особистості. Розвиток індивідуального потенціалу здібностей відбувається під час активного процесу навчання і розвитку у *взаємодії особи зі соціальними чинниками*. З одного боку, обдарованість є залежною від досвідченості, розвитку та самоосвіти особистості, а з іншого – від впливу навколишнього світу на особу, особливо батьківського дому та школи. Програма сприяння обдарованості повинна містити ці компоненти [1]. Важливо не просто «навчати» учня, а «навчити його вчитися», формувати прагнення до самоосвіти. До того ж, у сучасному інформаційному просторі це набуває актуальності.

Залучення батьків обдарованого учня до навчально-виховного процесу є важливим соціальним чинником для освітніх систем США, Канади, Німеччини, Швейцарії і Австрії також. У цих країнах давно сформувалося переконання, що необхідні освітні результати можна отримати лише розвиваючи модель «вчитель – учень – батьки».

Щоб визначити місце системи освіти обдарованих дітей в освітній сфері та соціальному житті необхідно дати відповідь на питання «навіщо?». Для цього потрібно розглянути цілі підтримки обдарованості та обдарованих дітей, визначені законодавством Австрії. Головна ціль підтримки обдарованості та обдарованих – це *розвиток особистості*, її здібностей та самооцінювання. Відомо, що вільний розвиток особистості закріплено у Загальній декларації прав людини, а створення умов для такого розвитку стосується галузей суспільного життя, особливо – освітнього. На основі цього права, освітня галузь має будуватись як особистісно зорієнтована. Наступною ціллю – це підтримка розвитку в обдарованому учні «повноцінної» особистості. Підтримка обдарованих у повсякденному навчанні *виявляє недостатню вимогливість*. За певних обставин це може призвести до труднощів у навчанні та незвичайної поведінки. До того ж,

підтримка обдарованості та обдарованих має важливу суспільну ціль як внесок у майбутній розвиток у науці, економіці, мистецтві, культурі та спорті [1; 2]. Австрійське законодавство декларує підтримку обдарованості як виховання інтелектуального, творчого потенціалу держави, що має стратегічну та політичну значущість.

Класичним загальним положенням для галузі освіти обдарованих дітей є право на *відповідну освіту*, що визначено і в австрійському законодавстві. *Підтримка здібностей* перебуває в центрі уваги підтримки обдарованості. Учні повинні постійно мати можливості для навчання і розвитку для підтримки індивідуальних обдарувань та поглиблення їхніх інтересів. Можливі слабкі знання в інших сферах часто можна подолати, поєднуючи з індивідуальними інтересами та сильними сторонами [1]. Так, «мати можливість для підтримки обдарувань» відповідно до здібностей і є правом на освіту, орієнтиром якого є не уніфікована освітня планка, а можливості кожного учня. Закон вказує, що значні результати з певного предмету можуть супроводжуватись слабкими досягненнями з інших дисциплін, проте це не привід для зміни орієнтації у навчанні, а завдання вчителя полягає в тому, щоб не завадити розвитку обдарувань учня.

Наслідком визнання положення, що освітні потреби учнів різні, є необхідність впровадження *диференційованого підходу* до навчання. Австрійське освітнє законодавство акцентує на цьому увагу. Під час планування навчальних занять учні, як індивіди з різними передумовами до навчання, розвитку та соціалізації, перебувають в центрі уваги диференційованого та індивідуалізованого навчання. Диференціація та індивідуалізація є кращими, залежно від досвіду. Різноманітні підходи та рішення проблем учнів визначають ресурси (наприклад, для роботи в команді, проектною роботи, під час аналізу навчального процесу) [1]. Законодавець наголошує на тому, що орієнтири освіти наявні в особистості та її здібностях.

Законодавство Австрії зазначає, що диференціація в освіті стосується організаційних, дидактичних та методичних заходів. За їх допомогою для окремих учнів або груп створюють різні навчальні ситуації (наприклад, гнучке групування або змістовні та методичні надходження) [1]. Отже, закон вимагає від освіти мати варіативний інструментарій, щоб кожен виклик був прийнятий і учень мав змогу повноцінно розвиватися. Критеріями диференціювання є: здатність до навчання, швидкість навчання, мотивація та готовність демонструвати високі результати, інтерес, обдарованість, а також преференції щодо стилю навчання, мислення та вираження. За допомогою групування за різними критеріями приналежність до груп фіксується не за ознакою «високо обдаровані» чи «ті, які не встигають», що забезпечує уникнення навішування ярликів. Гнучке групування дає учням можливості щодо індивідуально підібраної підтримки [1]. Уникнення ярликів «обдарований/необдарований» є важливим питанням, адже проблема нерівності та

толерантності постає нагальною. Недопустимим є відмежування (групування) за успішністю і протиставлення «обдаровані/необдаровані», особливо з огляду на те, що в науці розповсюджена така доктрина: всі діти – обдаровані. Однак не кожному обдарованість освітня система має змогу виявити і підтримати. З цією метою передбачається можливість як окремого підходу до обдарованої дитини, так і групування різних категорій дітей у навчальному процесі.

Окремі укази сприяють диференційованому підходу до освіти обдарованих учнів. Зокрема Указ *«Краще підтримувати»* зобов'язує навчальні заклади розробити концепції щодо підтримки. «Під підтримкою розуміють кращий розвиток потенціалу досягнень учнів. Різними є завдання вчителів. Необхідно, щоб школа індивідуально підтримувала вихованців і ставила високі вимоги, та приймала *гетерогенне об'єднання учнів* і конструктивно з ними обходила. Принцип підтримки, зрозумілий і потребує відповідної педагогічної загальної концепції. У концепцію підтримки на місцевому рівні мають увійти поточні та майбутні заходи» [4]. Важливо, що диференціація не просто декларується, тобто висуваються певні вимоги до фахівців, зокрема щодо підвищення кваліфікації до відповідного рівня. Це робить диференційований підхід системним та забезпечує встановлення конкретних компонентів його реалізації.

Важливим для впровадження особистісно зорієнтованої освіти в Австрії є Указ *«Ініціатива 25+»*, що ставить у центр уваги особистість і вимоги до навчання окремих вихованців. *«Індивідуалізацію»* розуміють як комплекс навчально-методичних і навчально-організаційних заходів, що мають на меті кращу підтримку та постановку вимог до учнів *відповідно до особистості, передумов до навчання та потенціалу*. Нашу увагу акцентовано на таких напрямках, як спостереження рівня знань, планування занять, оформлення завдань та зворотній контроль знань» [5]. Розуміємо, що праву увагу приділяють реалізації диференційованого індивідуально зорієнтованого навчання. Це свідчить про те, що одночасно враховуються завдання та проблема, яку потрібно вирішити, і важлива сфера суспільних відносин, що потребує правового регулювання.

Освітнє законодавство Австрії виділяє залучення учнів до проектною діяльності як форму підтримки обдарованості. *«Основоположний указ щодо проектного заняття»* враховує підтримку після зміни процесу навчання. У центрі уваги проектного заняття перебуває розвиток та підтримка динамічних здібностей і різних обдарувань. Інтеграція проектів у заняття гарантує диференціацію за індивідуальними можливостями, а також гарантує «зв'язок теоретично-абстрактного навчання і навчання за допомогою конкретних дій та експериментів» [6].

За здійснення правового регулювання питань, надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям, певної значущості набуває питання ідентифікації учнів, що дає змогу здійснити відбір відповідно до здібностей. Школа та батьківський дім є центральними

місцями для ідентифікації обдарованості. Основною індивідуалізацією й підтримки обдарованості є педагогічно зорієнтована на сприяння, а також розвиток діагностики під керівництвом вчителів і вихователів. Розвиток та посилення цих компетенцій можливі за наявності належної кваліфікації вчителів [1]. Ідентифікація – це всеохоплюючий процес, що містить не лише проведення тестів, а й спостереження за учнем, консультації з батьками. Важливо для якісного проведення ідентифікації обдарованості є компетентнісний підхід. Поряд зі встановленням індивідуальних проявів ознак, важливих для навчання, розвитку особистості, є педагогічна діагностика, що враховує індивідуальний розвиток обдарованості та продуктивності. За потреби, для кращої підтримки можна залучати (шкільні) психологічні дані [1]. Індивідуальний підхід повинен реалізовуватись на всіх етапах підтримки обдарованості, адже він є основою диференціації навчання.

Законодавство Австрії про освіту обдарованих дітей не обмежується декларацією загальних положень, визначення статусу, залучених суб'єктів, регулюванням процесуальних питань. Деталізуються заходи підтримки обдарованості, дається відповідь на питання «як?».

Енрічмент (збагачення) – це якісне збагачення пропозицій у навчанні, що пристосовані до потреб та інтересів обдарованих учнів. Цей вид пропозицій у навчанні робить можливим поглиблення та розширення навчання. Енрічмент – це прагнення до інтенсивної зайнятості з ускладненим змістом. В якості збагачення навчального заняття енрічмент має застосовуватись у класному колективі [1]. Умовно можна назвати такий підхід «горизонтальним», адже він не передбачає перехід на клас вище, тобто, розробляються спеціальні освітні програми для обдарованих дітей, що дають змогу засвоювати матеріал не швидше, а «глибше».

Учень має право під час навчального року перейти у вищий або нижчий клас, якщо це відповідає його навчальній ситуації і не призведе до недостатнього навантаження або перенавантаження у фізичному або розумовому плані. Питання щодо зміну класу під час навчального року вирішують збори закладу за заявою батьків чи опікунів або вчителя класу. Рішення доводять до відома батьків чи опікунів із зазначенням підстав і правового роз'яснення [1]. Таким чином, перестрибування у наступний клас – це особливий підхід, на який впливають певні фактори і застосовують його за певних умов. Так, підставою для переходу в наступний клас є надвисока успішність і здібності, а також достатня розумова зрілість, що має переконати у готовності достроково навчатися у наступному класі. Передбачають також можливість повернення учня в попередній клас. Якщо після дотермінованого зарахування у наступний клас встановлено, що учень не відповідає умовам відвідування відповідного класу [1].

Очевидно, що вчитель у системі освіти обдарованих учнів є ключовою фігурою, адже безпосередньо здійснює спеціальні освітні послуги. Він самостійно

і відповідально виконує навчальну і виховну діяльність, реалізує завдання австрійської школи.

Отже, навіть у загальних вимогах до вчителя ми бачимо потребу окремого та виняткового підходу до обдарованих учнів. Якість надання освітніх послуг визначають тим, наскільки зважають на розвиток учня, а якщо це обдарована дитина, то її здібності просто не можуть бути не помічені. Ключовим тут є слово-сполучення «відповідно до задатків», що вимагає від учителя підходити до освіти учнів неоднаково, оскільки здібності обдарованих дітей відрізняються і підхід до навчально-виховного процесу має бути окремим.

Наявність механізму підготовки фахівців для діяльності з обдарованими дітьми є одним із головних показників якості освіти обдарованих, адже галузь за десятиліття розвитку набула значної специфічності. Спеціаліст у галузі надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям повинен мати високий рівень знань та практик їх застосування, а також постійно самовдосконалюватися.

Розглянемо функції Федерального міністерства освіти, мистецтва і культури у сфері освіти обдарованих дітей. Зважаючи на те, що правове регулювання освіти обдарованих дітей в Австрії є централізованим, адміністративний аспект також має характеризуватись централізацією. Важливою значущістю для належної діяльності з надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям набуває діяльність центральних органів управління освітою. Аналізуючи освітнє законодавство Австрії, можемо виділити наступні функції Федерального міністерства освіти, мистецтва і культури у сфері освіти обдарованих дітей:

- впровадження провідних наукових досліджень з виявлення та навчання обдарованих дітей;
- експертиза освітніх програм (перевірка програми на відповідність державним стандартам);
- забезпечення можливості отримання належної професійної підготовки вчителями до діяльності з обдарованими дітьми, професійного розвитку персоналу, який бере участь в освіті обдарованих дітей;
- залучення до освіти обдарованих учнів спеціалістів з різних галузей суспільного життя (це зумовлено особливостями обдарованості, реалізація якої може вимагати додаткової підтримки);
- організація технічного забезпечення освіти обдарованих дітей;
- інформаційна діяльність щодо заходів підтримки обдарованості (організація відкритого доступу громадськості до інформації щодо освіти обдарованих учнів, проведення необхідної консультативної роботи);
- здійснення адміністративного нагляду за діяльністю навчальних закладів у сфері освіти обдарованих дітей (моніторинг, проведення перевірок, застосування заходів щодо усунення недоліків у діяльності) [1].

Отже, Міністерство виконує роль спостерігача за якістю надання освітніх послуг обдарованим учням і забезпечує для цього освітню систему необхідними засобами, заходами та матеріалами.

Можемо виокремити такі висновки проведеного дослідження. Австрійське законодавство приділяє значну увагу загальним положенням освіти обдарованих дітей: дає визначення обдарованості; формулює цілі та завдання для цієї галузі в цілому та навчальних закладів зокрема; роз'яснює зміст права на відповідну освіту; зобов'язує навчальні заклади застосовувати заходи щодо підтримки обдарованих дітей. Така деталізація загальних засад зумовлена тим, що підтримка обдарованості є важливою складовою внутрішньої державної політики та покликана підняти загальний рівень освіченості австрійського народу. Також детально регулюється питання диференційованого підходу до навчання обдарованих дітей, адже це дасть змогу виокремити освітні потреби обдарованих дітей. Законодавчо виділяють два основні підходи підтримки обдарованих дітей – «ускладнення» навчальних матеріалів та «прискорення» навчання. Нормотворці також встановлюють особливості їх застосування.

Законодавчо визначено основні положення щодо процедури ідентифікації обдарованих дітей, встановлено вимоги до осіб, які здійснюють ідентифікацію.

В Австрії регулюється правовий статус спеціалістів, що надають освітні послуги обдарованим учням. Право на діяльність з обдарованими учнями надають тим вчителям, які отримали відповідну кваліфікацію.

Федеральне міністерство освіти, мистецтва і культури контролює якість надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям, забезпечує навчальні заклади необхідними засобами.

Таким чином, до вагомих здобутків у діяльності з обдарованими дітьми необхідно зарахувати створення

національного Центру підтримки обдарованих та обдарованості як єдиного координатора діяльності в сфері обдарованості на державному рівні. До того ж, було прийнято відповідне законодавство та накази Міністерства освіти, мистецтва і культури Австрії щодо діяльності навчальних закладів з обдарованими дітьми, що надає можливість працювати з ними в межах шкільної програми.

Використані літературні джерела

1. Bundesministeriums für Bildung, Wissenschaft und Kultur. Rundschreiben Nr. 16/2009. Grundsatzlerlass zur Begabtenförderung.

2. Bundesgesetz über die Ordnung von Unterricht und Erziehung in den im Schulorganisationsgesetz geregelten Schulen (Schulunterrichtsgesetz 1986 – SchUG) BGBl. Nr. 472/1986 (WV).

3. Bundesgesetz vom 25. Juli 1962 über die Schulorganisation (Schulorganisationsgesetz) BGBl. Nr. 242/1962, zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. 44/2009.

4. Bundesministeriums für Bildung, Wissenschaft und Kultur. Rundschreiben Nr. 11/2005. Neue Regelung: verpflichtendes standortbezogenes Förderkonzept beginnend mit dem Schuljahr 2005/06.

5. Bundesministeriums für Bildung, Wissenschaft und Kultur. Rundschreiben Nr. 9/2007. Initiative „25+“: Individualisierung des Unterrichts: Persönlichkeit und Lernvoraussetzungen der einzelnen Schülerinnen und Schüler in den Mittelpunkt stellen.

6. Bundesministeriums für Bildung, Wissenschaft und Kultur. Rundschreiben Nr. 44/2001. Grundsatzlerlass zum Projektunterricht.